

رویکردها و راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در مقابله با گروه تروریستی داعش

مجله علمی پژوهش در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی (سال ششم)
شماره ۲۰ / تابستان ۱۳۹۹ / ص ۷۳-۵۳

محمد مزینی^۱

^۱دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی تهران

نویسنده مسئول:

محمد مزینی

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی راهبرد ایران در مقابله با گروه تکفیری داعش است. در این راستا چهار رویکرد نظامی-دفاعی، سیاسی-دیپلماتیک، اقتصادی-مالی و فرهنگی-اجتماعی جهت مقابله با گروه تروریستی داعش مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و بر این اساس راهبردها و تاکتیک‌های جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ایران در عین حال که اقدامات مؤثر و موفق در مقابله با داعش انجام داده‌است، اما در به ثمر رساندن بعضی سیاست‌ها چندان موفق نبوده‌است. بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد که راهبردهای دفاعی-نظامی، سیاسی-دیپلماتیک و فرهنگی-اجتماعی ایران در مقابله با داعش نسبت به راهبرد اقتصادی-مالی موفق‌تر بوده‌است. در زمینه رویکرد اقتصادی-مالی با اینکه ایران لایحه مبارزه با تروریسم و پولشویی را به تصویب رسانده و تا حد زیادی در عمل اجرا کرده‌است، اما از آنجا که در زمینه سرمایه‌گذاری در نقاط محروم و مرزی موفقیت‌چندانی نداشته می‌توان گفت نتوانسته از آن برای پیشگیری از تروریسم استفاده کند و همچنین در سطح ملی نیز نتوانسته ثبات اقتصادی مطلوب به عنوان مقدمه پیشگیری از تروریسم را مهیا سازد.

واژگان کلیدی: ، مقابله با تروریسم، ایران، داعش.

مقدمه

خاورمیانه در طول تاریخ آستان جنگ‌ها و منازعات خونین و همچنین مرکز ثقل سیاست بین‌المللی بوده است. تحولات خاورمیانه در طول چند سال اخیر بارها موازنه قدرت را به نفع یا ضرر قدرت‌های بزرگ بر هم زده است؛ به گونه‌ای که بازیگران قدرتمند منطقه‌ای و بین‌المللی را بر آن داشته تا با ایجاد سازوکارهایی از فرصت‌ها و تهدیدهای ظهور یافته در منطقه برای پیشینه ساختن منافع استراتژیک خود حداکثر بهره‌برداری را داشته باشند. بدون شک گروه تکفیری-تروریستی داعش یکی از همین تهدیدات در منطقه خاورمیانه است که یکی از بی‌رحمانه‌ترین بازی‌های مرگبار تاریخ را در مقابل دیدگان بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی به نمایش گذاشته و همه بازیگران را بر آن داشته تا به مقابله با آن بپردازند. داعش که از دل گروه‌های سلفی مانند القاعده بیرون آمده، جمهوری اسلامی ایران را به عنوان هسته مرکزی تشیع دشمن اصلی خود دانسته و تلاش کرده ضمن به خطر انداختن منافع ایران در عراق و سوریه و ایجاد ناامنی در مرزهای آن، به درون مرزهای جمهوری اسلامی نیز نفوذ کند. در همین راستا در این پژوهش با تمرکز بر راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با داعش به دنبال آن هستیم که رویکردها و راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تروریسم تکفیری و به طور خاص گروه تروریستی داعش را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهیم. مطالب در دو بخش ارائه می‌شوند. ابتدا به بررسی مبانی و رویکردهای ایران در مقابله با داعش می‌پردازیم و سپس راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در مقابله با داعش را در حوزه‌های مختلف مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌دهیم.

۱. مبانی و رویکردهای ایران در مقابله با داعش

مقابله با داعش صرفاً جنبه نظامی نداشته است لذا رویکردها یا جهت‌گیری‌های کلی جمهوری اسلامی در برابر داعش را می‌توان به چهار دسته نظامی-دفاعی، سیاسی-دیپلماتیک، اقتصادی-مالی و فرهنگی-اجتماعی تقسیم کرد. در سطور بعد به بررسی و ارزیابی این رویکردهای چهارگانه پرداخته می‌شود.

۱-۱. رویکرد نظامی - دفاعی

در جمهوری اسلامی ایران، راهبرد بیست ساله توسعه تعیین کننده محورهای حوزه دفاعی است. با مرور کلی سند چشم انداز بیست ساله توسعه ایران در حوزه دفاعی محورهایی همچون ابتکار عمل و مقابله مؤثر در برابر تهدیدها، ارتقای توان آمادگی دفاعی نیروهای مسلح در جهت بازدارندگی، حفاظت از منافع ملی و منابع حیاتی کشور، جهت‌گیری خارجی و اتخاذ دیپلماسی فعال در راستای گسترش همکاری‌ها و مشارکت بین‌المللی در جهت حفظ صلح و امنیت به چشم می‌خورد. ایران در راهبرد دفاعی خود در حوزه خلع سلاح، به دنبال توازن‌سازی در سطح تعهدات و امتیازات است. همکاری و برقراری تعاملات دفاعی دوجانبه، چندجانبه و تقویت همکاری‌های موجود با اولویت کشورهای همسایه

همفکر، مسلمان و کشورهای غیرمحراب، تقویت ارتباط با سازمان‌های دفاعی و امنیتی منطقه‌ای، تعمیم و بسط همکاری‌ها و ارتباطات سازمان‌های منطقه‌ای اسلامی و عدم تعهد به امور دفاعی و امنیتی منطقه‌ای به عنوان ناظر یا همکار و ایجاد و تعیین وابسته‌های دفاعی در برخی نمایندگی‌های سیاسی کشور، از برنامه‌های دستگاه دیپلماسی در حوزه دفاعی است (ذوالفقاری و خسروی، ۱۳۹۵: ۱۱۳). با توجه به اینکه ایران به همراه چهار کشور ترکیه، عربستان و مصر به لحاظ جایگاه قدرتی بازیگران اصلی منطقه خاورمیانه می‌باشند و به دلیل آنکه تروریسم تهدید مشترک علیه امنیت ملی کشورهای منطقه می‌باشد، جمهوری اسلامی ایران در عین تمرکز بر اقدامات دفاعی، جهت تامین صلح و امنیت منطقه و تامین منافع امنیتی خود در مواقع لازم برای مقابله با داعش دست به اقدامات تهاجمی نیز زده است.

۲-۱. رویکرد سیاسی - دیپلماتیک

مسئله تجزیه‌طلبی یکی از مقوله‌های تهدیدکننده متداول امنیت کشورهای نظیر ترکیه، عراق، سوریه و ایران است. ساختار فکری و عملی داعش مبتنی بر قرائتی ایدئولوژیک از اسلام است که دارای ریشه‌های تاریخی و عقیدتی و پشتوانه فکری رادیکال در تاریخ اسلام، منابع مادی-انسانی و آگاهی گسترده از عوامل جغرافیایی-سیاسی است و برای استمرار بنیان‌های فکری خود به دنبال بهره‌گیری از راهبرد دولت‌سازی است. شاید داعش در واقعیت، بنیان‌های فرضی برای تشکیل حکومت را داشته باشد و برخوردار از سه عامل تشکیل‌دهنده آن (سرزمین، جمعیت و حکومت) باشد؛ اما به دلیل نبود عنصر «حاکمیت و شناسایی» نتوانسته است به‌عنوان دولتی مستقل ظهور یابد. نکته مهم‌تر اینکه، داعش بیش از اینکه قصد تشکیل دولت داشته باشد، درصدد ارائه الگویی متفاوت از ساختار کنونی نظام بین‌الملل و اعاده ساختار خلافت است. پروژه البغدادی برای تحقق استراتژی سازمانی داعش دارای سه مرحله است: مرحله اول یا همان مرحله صولت (تاخت و تاز)، مرحله درگیری با رزمندگان گروه‌های دیگر و سپس مرحله گرفتن بیعت اجباری از تمامی رزمندگان در مناطق تحت نفوذ خود است. چنین کاری بر مبنای عقیده اسلامی (حرمت تعدد پرچم‌ها در زمان تشکیل دولت اسلامی است؛ یعنی برپایی هر سازمان دیگر یا گروه‌ها و احزاب که هنوز با البغدادی بیعت نکرده و در زیر سلطه وی نیستند، حرام است؛ چراکه تشکیل چنین گروه‌هایی دولت اسلامی فرضی را ضعیف می‌سازد (اشرف نظری و السمیری، ۱۳۹۴: ۸۰).

رویکرد سیاسی-دیپلماتیک ایران در قبال داعش در درجه اول مبتنی بر جلوگیری از تغییر وضع موجود و حفظ صلح و امنیت منطقه‌ای بوده و در این راستا ایران از تمامی ظرفیت خود در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی استفاده کرده است، اما از آنجا که جمهوری اسلامی ایران ساختارها و مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی موجود را ناعادلانه می‌داند از فرصت پیش آمده در راستای تغییر مناسبات موجود نیز استفاده کرده است. به

عنوان مثال در سوریه برخلاف جریان غالب که حمایت همه‌جانبه غرب و برخی کشورهای منطقه از گروه‌های تروریستی برای سرنگونی بشار اسد بود و اکثر کشورهای جهان به تبعیت از غرب، رژیم صهیونیستی و سران برخی کشورهای منطقه، به دنبال نابودی دولت قانونی و برآمده از آرای مردم سوریه بودند، تلاش‌های سیاسی و دیپلماتیک ایران همواره در جهت حمایت از مردم و دولت سوریه بود (مینایی، ۱۳۹۴: ۱-۲). تلاش دولت ایران برای ایجاد ثبات در سوریه موجب شد که چندین اجلاس بین‌المللی در ایران و دیگر کشورها با حضور مخالفان سوری برگزار شود. در واقع ایران با اتخاذ سیاست مناسب و هوشمندانه و نیز پشتیبانی همه‌جانبه از دولت سوریه، در عین حال که موجبات تضعیف گروه‌های تروریستی در سوریه را فراهم کرد در راستای راهبرد کلان خود برای تغییر مناسبات ناعادلانه بین‌المللی هم تلاش کرد.

۳-۱. رویکرد اقتصادی-مالی

با وجود اینکه جمهوری اسلامی ایران اقدامات نظامی-دفاعی و سیاسی-دیپلماتیک گسترده‌ای برای مقابله با گروه داعش انجام داده است، اما اقدامات اقتصادی-مالی قابل توجهی نیز در این زمینه انجام داده، هر چند هنوز در این زمینه در آغاز راه است. جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم، لایحه مبارزه با تأمین مالی تروریسم و قانون مبارزه با پولشویی، از جمله مواردی است که جمهوری اسلامی ایران در راستای مقابله با تروریسم انجام داده است. در واقع جمهوری اسلامی ایران در حوزه اقتصادی-مالی با در نظر گرفتن حقوق بشر و قوانین موضوعه ملی، ضمن توجه به ریشه‌ها و علل تروریسم به معلول نیز توجه داشته و عدم گسترش اقدامات تروریستی و اعمال مجازات قانونی برای مقابله با آن را هم مورد توجه قرار داده است (افتخاری و شبستانی، ۱۳۹۰: ۲۸). از سوی دیگر به دلیل مشکلات اقتصادی، رویکرد جمهوری اسلامی استفاده از سیاست‌های انقباضی بوده و از نظر اقتصادی سرمایه‌گذاری زیادی برای نابودی این گروه تروریستی صورت نگرفته است. به نظر می‌رسد این ضعف (کمبود هزینه‌های اقتصادی مقابله با داعش) عمدتاً در بعد نظامی جبران شده است؛ به عبارت دیگر مشاوران نظامی و نیروهای داوطلب مدافعان حرم) با جانفشانی خود ضعف سرمایه‌گذاری را جبران کرده‌اند

۴-۱. رویکرد فرهنگی-اجتماعی

هر چند جمهوری اسلامی ایران در حوزه فرهنگی-اجتماعی نیز اقدامات قابل توجهی در مقابله با تروریسم و به ویژه در مقابله با داعش انجام داده است، اما در این زمینه هنوز راهی طولانی برای پیمودن وجود دارد. اگر پروژه ارتقای فرهنگی و اصلاحات اقتصادی به سرعت در مناطق محروم ایران اجرا شود، حتی در کوتاه مدت نیز می توان آثار آن را دید، در غیر این صورت باید نگران رخنه تدریجی گروه های تروریستی بود که از سوی رقبا و دشمنان منطقه ای و بین المللی ایران از جمله عربستان و آمریکا تغذیه می شوند و هدفشان ناامن سازی و تجزیه ایران است. حادثه تروریستی اهواز نمادی از این رخنه و نفوذ است که علاوه بر بررسی های امنیتی، باید از منظر فرهنگی و اقتصادی نیز به طور جدی مورد مذاقه قرار گیرد.

۲. راهبردهای ایران در مقابله با داعش

راهبردهای ایران در مقابله با داعش متناسب و در واقع به تبع رویکردهای نظامی-دفاعی، سیاسی-دیپلماتیک، اقتصادی-مالی و فرهنگی-اجتماعی شکل گرفته است. بنابراین به تبع رویکردهای مذکور می توان به راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در مقابله با گروه تروریستی داعش پرداخت.

۱-۲. راهبردهای نظامی-دفاعی

چنان که گفته شد جمهوری اسلامی ایران هر دو راهبرد تدافعی و تهاجمی را در قبال داعش در دستور کار داشته است. برای درک بهتر این راهبردها در ادامه به بررسی جزئی تر آنها خواهیم پرداخت.

۱-۲-۱. اقدام پیشدستانه

با وجود اینکه جمهوری اسلامی ایران در دکترین دفاعی خود اصل را بر دفاع گذاشته است، اما این به معنای آن نیست که در مواقع لازم از حمله یا تهاجم ابایی داشته باشد و این شرایط را به صورت خاص در ارتباط با داعش می توان ملاحظه کرد. مروری اجمالی بر برخی از مهم ترین اقداماتی که جمهوری اسلامی ایران در قبال داعش انجام داده است به خوبی نشان می دهد که در مواقع ضروری راهبرد فعال و پیشدستانه مورد استفاده قرار گرفته است.

ایران در برخی مواقع، به ویژه در حوالی پیاده روی بزرگ اربعین از این اقدام برای مقابله با گروه‌های تروریستی از جمله داعش بهره گرفته تا بتواند امنیت زائران را تامین کند. به طور مثال پیش از آغاز مراسم اربعین ۱۳۹۸ هشت هدف از تروریست‌ها در داخل خاک سوریه شناسایی و گروه‌های تروریستی پیش از حرکت به سمت مرزهای عراق مورد هدف قرار گرفتند. این اقدامات پیش‌دستانه که چندین عملیات انتحاری و انغماسی علیه زائران اربعین را خنثی کرد در نتیجه همکاری اطلاعاتی در مرکز چهارجانبه ایران، عراق، روسیه و سوریه و اقدام نیروی تابع این مرکز در عراق صورت گرفت. در همین زمان اطلاعات حاکی از آن بود که دو تیم از تروریست‌های مستقر در شرق فرات در اطراف هجین سوریه نیز برای ورود به عراق و حمله به مسیر و محل اسکان زائران و انجام عملیات تروریستی برنامه‌ریزی کرده‌اند که پس از رصد و شناسایی دقیق مقرهای مربوطه و پیش از حرکت آنان، این مقرها از سوی نیروی هوایی ارتش عراق هدف راکت قرار گرفت. طی این دو عملیات در مجموع ۲۴ تروریست به هلاکت رسیدند. سه تیم تروریستی دیگر نیز قصد ورود به عراق از خاک سوریه و حمله به زائران اربعین داشتند که رصد شدند و پیش از هر اقدامی مورد هدف نیروهای عراقی قرار گرفتند که البته گزارشی از تلفات آن نشده است. یک طرح تروریستی علیه زائران اربعین نیز در استان دیاله در شرق عراق از سوی پلیس کشف و دو تروریست در عملیات خنثی‌سازی آن به هلاکت رسیدند (ایرنا، ۱۳۹۸). همه این عملیات‌ها بر اساس رصد و گزارش‌های دقیق اطلاعاتی و به شکلی پیش‌دستانه انجام شد و به جز سه عملیاتی که در خاک سوریه انجام شد، در مجموع ۳۶ تروریست قبل از هر گونه اقدام برای انجام عملیات تروریستی به هلاکت رسیدند. در چارچوب طرح امنیتی اربعین همچنین تعدادی زیادی از افراد مظنون یا مشکوک نیز بازداشت شدند یا تحت مراقبت قرار گرفتند. انجام این سطح و تعداد از عملیات‌های پیش‌دستانه و تامین امنیت کامل زیارت اربعین در عین حال که نشان از اشراف اطلاعاتی و نیز توانمندی بالای نیروهای عراق داشت بدون تردید با حمایت و هدایت نیروهای اطلاعاتی و امنیتی ایران انجام شد و بخشی از راهبرد نظامی-دفاعی ایران در مقابله با داعش و دیگر گروه‌های تروریستی محسوب می‌شود.

۲-۱-۲. اقدام پیشگیرانه

ایران در بسیاری از مواقع پیش از اینکه گروه داعش فرصتی برای اقدامات تروریستی پیدا کند اقدامات آنها را شناسایی و خنثی ساخته است. در این رابطه استفاده از روش‌ها و سیستم‌های پدافند غیر عامل بسیار حائز اهمیت بوده است. وزارت امور خارجه ایران بارها به دولت عراق در خصوص پناه دادن به گروه‌های تروریستی منافقین، آموزش، مساعدت و تحریک آنها در جهت تداوم اقدامات تروریستی هشدار داده و متوقف ساختن این اقدامات را خواستار شده است. از دیگر اقداماتی که جمهوری اسلامی در راستای راهبرد پیشگیرانه مقابله با تروریسم انجام داده،

برگزاری اجلاس بین‌المللی «مبارزه جهانی با تروریسم» است که فرصتی مناسب برای رساندن پیام جمهوری اسلامی و همه کشورهای که خواهان مبارزه واقعی با تروریسم هستند به گوش جهانیان فراهم نموده است (افتخاری و شبستانی، ۱۳۹۰: ۲۴).

۳-۱-۲. جنگ نیابتی

جمهوری اسلامی ایران امروزه به عنوان مهم‌ترین کانون اقتدار و امنیت در خاورمیانه به تاثیرگذارترین بازیگر منطقه تبدیل شده است که در مهم‌ترین مناسبات منطقه حضور دارد، به طوری که بدون حضور ایران نمی‌توان مناسبات منطقه‌ای را پیش برد. با توجه به تحرکات گروه‌های تکفیری در کشورهای سوریه و عراق با هدف ایجاد خلافت اسلامی، یکی از بزرگ‌ترین بحران‌های امنیتی و سیاسی منطقه خاورمیانه با محوریت تهدیدات نوین صورت گرفته است. باید توجه داشت که تحولات سوریه و عراق به طور کاملاً مستقیم بر امنیت جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد و ایران خود را ملزم می‌بیند در راستای حفظ منافع ملی و نقش قدرت منطقه‌ای خود به عنوان کلیدی‌ترین بازیگر در مبارزه با گروه‌های تروریستی و تکفیری در سوریه ایفای نقش کند (نظامی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۱). بر این اساس جمهوری اسلامی ایران علاوه بر حمایت‌های علنی و مستقیم خود از دولت‌های عراق و سوریه، از نیروهای جنبشی طرفدار خود در منطقه از جمله حزب‌الله لبنان، انصارالله یمن و حشد الشعبی عراق نیز به صورت نیابتی در راستای این سیاست کمک گرفته تا اهدافی چون حفظ جبهه مقاومت اسلامی در منطقه، کسب محبوبیت بیشتر در میان نخبگان و روشنفکران جهان اسلام، وارد کردن خسارت قابل توجه مادی و معنوی به جبهه دشمن (تکفیری‌ها)، جلب توجه و نظر گروه‌های اسلام‌گرای واقعی در منطقه، تضعیف جایگاه و موقعیت دولت‌های عربی وابسته به غرب در منطقه، فراهم شدن زمینه‌های مناسب برای وحدت ایران، عراق، سوریه و لبنان، تضعیف موقعیت کلی رژیم صهیونیستی در منطقه و ایجاد و توسعه چالش میان آمریکا و سلفی‌ها در منطقه و ... (نظامی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۷) را تامین کند.

۴-۱-۲. بمباران یا موشک‌باران مواضع گروه‌های تروریستی

یکی از حملاتی که ایران مواضع داعش (مقر فرماندهی و مراکز تجمع و پشتیبانی) را هدف حمله موشکی قرار داد، استان دیرالزور در مرز عراق و سوریه و کرانه رود فرات بود. در ۱۷ خرداد ۱۳۹۶ نیروهای داعش به یکی از ساختمان‌های مجلس شورای اسلامی و حرم امام خمینی حمله کردند و ایران در پاسخ حمله موشکی ۲۰۱۷ دیرالزور را انجام داد. از آنجا که پس از شکست گروه‌های تروریستی در حلب بسیاری از آن‌ها به این نقطه منتقل شدند و مقر فرماندهی و پشتیبانی عملیاتی آن‌ها در این استان قرار داشت، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی طی بیانیه‌ای اعلام کرد که در انتقام حملات ۱۷ خرداد ۱۳۹۶ در آخرین دقایق روز یکشنبه ۲۸ خرداد ۹۶ به وسیله ۶ فروند موشک بالستیک میان‌برد از پایگاه‌های موشکی نیروی هوافضای سپاه در استان‌های کرمانشاه و کردستان مواضع داعش در منطقه دیرالزور سوریه (فاصله حدود ۶۵۰ کیلومتر) را مورد

اصابت قرار داده است. در نتیجه این حمله تعداد ۱۷۰ نفر از اعضای داعش به هلاکت رسیدند. نام‌هایی چون ابوعاصم اللیبی و عبدالقادر الفرانی، سعد الحسینی و الشیشانی داماد ابوبکر بغدادی در میان کشته‌شدگان حمله موشکی ایران به داعش به چشم می‌خورد. البته داعش این ادعای سپاه پاسداران مبنی بر کشته شدن شماری از فرماندهانش را تکذیب کرد و آن را دروغ خواند و کشته‌شدگان را شهروندان عادی اعلام کرد (ایسنا، ۱۳۹۶).

۵-۱-۲. عملیات نظامی فرامرزی

نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی یا سپاه قدس یکی از نیروهای چهارگانه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در ایران است که مسئولیت فعالیت‌های نظامی برون مرزی را دارد. این نیرو در جریان جنگ ایران و عراق تأسیس شد و هدف آن عملیات در خاک عراق بود. برخی منابع نفرت این نیرو را ۵۰۰۰۰ تن تخمین زده‌اند. فرمانده این نیرو، تا ۱۳ دی ۱۳۹۸ قاسم سلیمانی بود و پس از ترور سردار سلیمانی در حمله ۲۰۲۰ به فرودگاه بین‌المللی بغداد، این مسئولیت از سوی رهبر ایران به اسماعیل قآنی واگذار شد. مأموریت اصلی نیروی قدس، سازماندهی، پروراندن، تجهیز کردن و سرمایه‌گذاری بر جنبش‌های انقلابی اسلام‌گرا است. در ضمن نیروی قدس مسئولیت اجرای راهبرد سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی را نیز بر عهده دارد. سپاه قدس نفوذ بسیار زیادی در عراق، لبنان، سوریه و منطقه خاورمیانه دارد. هر چند فعالیت‌های این نیرو به صورت کاملاً محرمانه و سری انجام می‌شود و اطلاعاتی که بتوان بر اساس آن نقش سپاه قدس در مقابله با داعش را نشان داد وجود ندارد، اما به هر حال همه اتفاقاتی که در مقابله با داعش در عراق و سوریه افتاده تحت نظارت و حتی با حضور میدانی و مستقیم فرمانده این نیرو یعنی سردار قاسم سلیمانی بوده و بر کسی پوشیده نیست که این نیرو چه نقشی در جلوگیری از پیشروی داعش در عراق و سوریه و همچنین در مقابله با آنها در این کشورها و همچنین در کل منطقه خاورمیانه داشته است (محمدنیا، ۱۳۹۷: ۲۶۲).

۶-۱-۲. اعزام نیرو و استقرار تجهیزات نظامی

تحقق اهداف راهبرد تهاجمی ایران در قبال داعش و دیگر گروه‌های تروریستی منطقه مستلزم حضور مستقیم نیروها و حتی تجهیزات نظامی برای انجام عملیات علیه این گروه‌ها بوده است. از آنجا که جمهوری اسلامی ایران تحت تحریم‌های بین‌المللی اجازه خرید و فروش سلاح را نداشته طبعاً اطلاعات دقیق و مستندی که بتوان با اتکا به آن این نقش ایران در مقابله با داعش را نشان داد وجود ندارد، اما از اطلاعات افشا شده توسط آمریکا، اسرائیل، عربستان و امارات در سال‌های گذشته و همچنین قرائن و شواهدی که نشان از حضور مستقیم یا مستشاری نیروهای نظامی ایران در عراق و سوریه دارد می‌توان گفت این راهبرد نیز همواره مورد توجه ایران در مقابله با گروه‌های تروریستی از جمله داعش بوده

است (Alzahrani, 2014: 67). جمهوری اسلامی ایران همواره به صراحت اعلام کرده است که جهت دفاع از مکان‌های مقدس شیعیان در عراق و سوریه، عده زیادی از ایرانیان (مدافعان حرم) به صورت داوطلبانه وارد میدان‌های عملیاتی شده و جان خود را تقدیم می‌کنند. این مسائل در عین حال که نمایانگر تهدیدهای جدی و مهم داعش برای ایران است نشانگر عزم جدی و مبنی بر حضور مستقیم و مسلح ایران در جبهه مقابله با این گروه نیز می‌باشد (ذوالفقاری و عمرانی، ۱۳۹۶: ۱۹۶).

۷-۲. آزادسازی مناطق اشغال شده

شهرهای شیعه نشین «نبل» و «الزهراء» که در ۲۰ کیلومتری حومه شمالی حلب و ۴۰ کیلومتری مرز ترکیه در مسیر «حلب — اعزاز» در شمال سوریه قرار دارد، ۲۳ جولای سال ۲۰۱۲ میلادی (۲ مرداد ۹۱) توسط گروه‌های تکفیری مورد حمله قرار گرفت و به صورت کامل به محاصره آن‌ها در آمد. در دو شهر کوچک نبل و الزهراء حدود ۷۰ هزار نفر سکونت دارند که شیعه هستند. شهرک نبل مرکز منطقه اعزاز است که در غرب جاده منتهی به ترکیه واقع شده است و ۲۰ کیلومتری شهر حلب قرار دارد و همین جاده است که حلب را به اعزاز و عفرین که شهرهای کردنشین هستند متصل می‌نماید. مردم این شهر که اغلب کشاورز هستند از سال ۲۰۱۳ توسط تروریست‌ها در محاصره قرار گرفتند و از آن زمان با کمبود غذا، دارو و مواد سوختی مواجه بودند. از سوی دیگر مردم این شهر علاوه بر محاصره و کمبود شدید مایحتاج زیر حملات مستمر خمپاره‌ای و توپخانه‌ای تروریست‌ها بودند و همه روز تعدادی زن و کودک در این حملات کشته می‌شدند. با این حال مردم این شهر برخلاف دیگر شهرهای استان حلب تسلیم تروریست‌ها نشدند و نیروهای مردمی که تعدادشان به حدود سه هزار نفر می‌رسید توانستند این شهر را حفظ کنند و اجازه کنترل تروریست‌ها بر آن را ندادند. سرانجام پس از ماه‌ها مقاومت ارتش سوریه و نیروهای مقاومت اواسط بهمن ماه سال ۹۴ طی عملیاتی محاصره این دو شهرک را که به مدت ۴ سال در محاصره تروریست‌ها بود، شکستند و با کمک نیروهای ایرانی این دو شهر را از تروریست‌ها بازپس گرفتند (توکلی، ۱۳۹۱: ۹۰). با توجه به ضعف مفرط ارتش سوریه و جنگ داخلی در این کشور، به دست آوردن این پیروزی‌ها در برابر گروه داعش که از پشتیبانی برخی کشورها نیز برخوردار بود، بدون حضور نیروهای ایرانی غیرممکن بوده است.

۸-۱-۲. ممانعت از نزدیک شدن تروریست‌ها به مرزهای ایران

سیستم‌های گشت مرزی ایران در راستای مقابله با فعالیت گروه‌های تروریستی از جمله داعش دست به اقدامات مرزی مختلفی مانند نظارت شدید به مرزها، اعمال کنترل بیشتر بر جابجایی‌های مرزی و ایجاد مقرهای امنیتی در امتداد مرزهای شرقی و غربی کشور (مثل مقرهای نبی اکرم) جهت اعمال کنترل بیشتر و جابجایی‌های مرزی و همچنین استقرار تجهیزات امنیتی به همین منظور و همچنین دیوارهای امنیتی در امتداد مرزهای شرقی، اعم از دیوارهای بتنی، حفر کانال‌های مرزی، ایجاد موانع و کشیدن سیم خاردارهای مرزی و انسداد مرز تا حد

امکان زده‌اند (افتخاری و شبستانی، ۱۳۹۰: ۲۳). این اقدامات از آن جهت مورد توجه قرار گرفته که گروه داعش در استان‌های مرزی ایران فضا سازی کرده بودند و زاغه مهمات و نیرو پیش‌بینی و آماده کرده بودند تا در زمان ورودشان با ترور، انفجار و آشوب ایجاد ناامنی کنند، اما نه تنها این برنامه آنها کشف و خنثی شد، بلکه در کمتر از سه روز ۵ تیپ رزمی برای مقابله با آنها سازمان‌دهی شد و نیروهای پیاده و بالگرد شناسایی ایران تا ۴۰ کیلومتر به داخل خاک عراق رفتند و آنها را تیرباران کردند. طبق گفته فرمانده ارتش، اگر نیروهای داعشی به ۴۰ کیلومتری مرز ایران برسند، حتماً ایران اقدامات لازم را انجام خواهد داد.

۹-۱-۲. خنثی کردن عملیات انتحاری یا حمله نظامی

انجام عملیات تروریستی در داخل ایران در راستای تلاش داعش جهت تصرف و سقوط دولت عراق و با هدف ناامن کردن مرزهای ایران و فراهم کردن زمینه قاچاق تسلیحات نظامی به داخل کشور و نیز پشتیبانی و اعزام گروه‌های تروریستی از همان ابتدای فعالیت داعش در دستور کار آنها قرار داشت و انگیزه و تلاش رهبران داعش برای انجام عملیات‌های تروریستی در ایران از اعلامیه‌های صادر شده از طرف آنها قابل فهم است. مهمترین اقدام در این زمینه در آذر ماه ۱۳۹۴ اتفاق افتاد که چهار عروسک بمب گذاری شده توسط زائران کربلا به ایران وارد شد که با آگاهی دستگاه‌های امنیتی این توطئه شناسایی و خنثی شد (ذوالفقاری و عمرانی، ۱۳۹۶: ۱۷۹). این گونه اقدامات بارها توسط نیروهای داعش انجام شده که بسیاری از آنها توسط نیروهای امنیتی کشف و خنثی شده است و جمهوری اسلامی ایران همواره خود را برای مقابله با این تهدید داعش و سایر گروه‌های تروریستی آماده نگه داشته است.

۲-۲. راهبرد سیاسی-دیپلماتیک

جمهوری اسلامی ایران در مقابله با داعش در حوزه سیاسی-دیپلماتیک نیز اقدامات بسیاری انجام داده است که بیش از آنکه در راستای حفظ نظم امنیتی موجود باشد در راستای تغییر وضعیت ناعادلانه منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است که به اجمال به بررسی آنها می‌پردازیم.

۱-۲-۲. مشارکت فعال و موثر در ایجاد ائتلاف بین‌المللی

تأمین امنیت جمهوری اسلامی ایران، به واسطه موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک آن، ذاتاً در پیوند با ترتیبات و نظم امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی است. بنابراین رفتار آن به عنوان یک کشور انقلابی و طبعاً تجدیدنظرطلب در صحنه منطقه‌ای و بین‌المللی بسیار آشکار بوده و نشان از تلاش برای تقویت مصالح جهان اسلام و کشورهای در حال توسعه در مقابل قدرت‌های بزرگ به ویژه آمریکا دارد (زارعی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۰). این وضعیت را به خصوص در مقابله با گروه‌های تروریستی مانند داعش می‌توان دید.

گرچه آمریکا و کشورهای غربی به همراه هم‌پیمانان منطقه‌ای خود ائتلافی بین‌المللی را برای مقابله با داعش تشکیل دادند، اما ایران نه تنها به عضویت در این ائتلاف در نیامد، بلکه همراه با روسیه، حزب الله لبنان، سوریه (بشاراسد)، و عراق ائتلاف دیگری را علیه داعش شکل داد که نه تنها در خنثی‌سازی ائتلاف غربی به ویژه در سقوط بشار اسد و تضعیف شیعیان و جبهه مقاومت بسیار فعالیت کرده، بلکه از سپتامبر ۲۰۱۵ تاکنون بسیار منسجم و با حملات هوایی روسیه پیشرفت‌های فراوانی در حفظ نظام سیاسی مستقر سوریه داشته است. در واقع ایران اولویت خود را در پیوستن به ائتلاف غربی ضد داعش قرار نداده و سیاست خود را در مبارزه با تروریسم بیشتر به صورت مستقل و تا حد زیادی در همکاری با روسیه، عراق و سوریه قرار داده است. بر این اساس رهبر جمهوری اسلامی ایران ائتلاف بین‌المللی ضد داعش را پوچ، توخالی و جهت‌دار دانسته است و آن را ناشی از نیت‌های ناصواب و اشنگتن تلقی نمود (بصری و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۸). البته همکاری ایران با روسیه همواره با اما و اگرهایی به ویژه از جانب بسیاری از کارشناسان داخلی مواجه بوده و اغلب چنین پنداشته شده است که روسیه به عنوان یکی از بازیگران موثر در کشورهایمانند عراق و سوریه، بازیگری و منافع خاص خود را دارد، اما به هر حال از آنجا که این کشور به منظور توجیه مداخله خود نیازمند ارائه راهکارهایی چندجانبه برای حل مسائل بوده است (رستمی، ۱۳۹۴: ۱۱۴) و در عین حال در بسیاری از موارد هم در مقابل سیاست‌های غربی عمل می‌کند، توانسته همراهی و همکاری ایران را جلب نماید. در واقع انگاره جمهوری اسلامی ایران همواره این بوده که یکی از الزامات مبارزه با تروریسم پرهیز از یکجانبه‌گرایی دولت‌ها می‌باشد و بر همین اساس در عین حال که با ائتلاف غربی و سیاست‌های آن در مقابله با تروریسم داعش مخالف بوده، اما از سیاست روسیه در این زمینه حمایت کرده است.

۲-۲-۲. احترام به استقلال و تمامیت ارضی واحدهای سیاسی دیگر

سیاست اصولی جمهوری اسلامی ایران بر اساس اصلی لایتغیر در قبال تمام کشورها، بویژه کشورهای اسلامی، عربی و همسایگان که همان احترام متقابل به حق حاکمیت کشورها و عدم مداخله در امور داخلی دیگران و رعایت حسن همجواری می‌باشد، استوار بوده است. جمهوری اسلامی ایران در عمل نشان داده است که به این گزاره باور دارد که امنیت کشورهای منطقه با احترام به تمامیت ارضی همه کشورها امکان‌پذیر است. از دید مقامات ایران نه تنها تروریسم هیچ جایی در منطقه ندارد، بلکه هیچ یک از کشورها نباید اجازه دهند که تروریست‌ها از خاک آن کشور برای حمله به دیگر کشورها استفاده کنند. سیاست ایران مبتنی بر احترام به حق حاکمیت دولت‌ها و عدم مداخله در امور داخلی دیگر کشورها بوده است. در واقع جمهوری اسلامی ایران بارها اعلام کرده است اساسا نیازی به دخالت در امور داخلی دیگر کشورها ندارد و همواره به

حسن همجواری، احترام به حق حاکمیت دولت‌ها و عدم مداخله در امور داخلی دیگر کشورها به عنوان اصول و قواعد مسلم و منطبق با قانون اساسی کشور و تمام موازین بین‌المللی پایبند است (صالحی و رحمانی، ۱۳۹۱).

۲-۲-۳. همکاری متقابل میان بازیگران

با وجود اینکه روابط ایران با کشورهای منطقه از جمله عربستان چندان حسنه نیست، اما جمهوری اسلامی ایران همواره خواهان برقراری روابط حسنه و مبتنی بر احترام متقابل میان همه کشورهای منطقه بوده و چنین روابطی را باعث تقویت مواضع کشورهای منطقه در مقابله با تروریسم و ایجاد امنیت پایدار در خاورمیانه تلقی کرده است. ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی منطقه به خصوص در ایران پتانسیل لازم برای پیگیری این هدف راهبردی را دارد. ایران به لحاظ دینی، قومی و زبانی با همه کشورهای همسایه و همجوار دارای اشتراکات قوی و مستحکم است و این زمینه می‌تواند در مقابله با تروریسم هم به کار گرفته شود. البته در شرایط کنونی رویکرد کشورهای ایران، روسیه، سوریه و عراق در مبارزه با داعش با رویکرد کشورهای عربستان، امارات، آمریکا و ترکیه در یک راستا نیست. چنین وضعیتی قطعاً مانع مقابله جدی و موثر با داعش خواهد شد. در واقع تا مادامی که روابط ایران با کشورهای دیگر مبتنی بر منطق جمع جبری صفر باشد مقابله با تروریسم موفقیتی نخواهد داشت، اما هنگامی که روابط بر مبنای حاصل جمع غیرصفر تعریف شود، مهم‌ترین گام به سوی حل و فصل مسائل و مهم‌ترین گاه برای مقابله با تروریسم داعش برداشته شده است. چالش تروریسم در درجه اول ماهیتی شناختی و ادراکی دارد. هنگامی که کنشگران آماده کنار گذاردن پیشداوری‌های خود باشند و متفاوت فکر کنند، سیاست‌ها و اقدامات مناسب نیز به دنبال آن خواهند آمد (ظریف، ۲۰۱۶: ۲۰).

۲-۳. راهبردهای اقتصادی-مالی

با توجه به نقش تأمین مالی در تروریسم می‌توان با کنترل آن به پیشرفت‌های عظیمی در راه مبارزه با تروریسم نایل آمد. بر این اساس، به ویژه در سال‌های اخیر راهبرد اقتصادی-مالی برای مقابله با تروریسم نیز مورد توجه جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. مهم‌ترین اقداماتی که توسط ایران در این زمینه صورت گرفته عبارتند از:

۲-۳-۱. مقابله با تأمین مالی تروریسم

در راستای مقابله با تأمین مالی تروریسم سیاست کیفری ایران پس از تصویب قانون خاص مبارزه با تأمین مالی تروریسم تغییرات اساسی داشته است. دولت ایران لایحه اصلاح قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم را تدوین و در تاریخ ۱۳۹۶/۸/۲۲ به مجلس شورای اسلامی تقدیم کرد. این لایحه به تصویب مجلس شورای اسلامی و در مرداد ماه به تأیید شورای نگهبان رسید. قانون مذکور، تغییرات مهمی را در سیاست

کیفری ایران در زمینه مقابله با تأمین مالی تروریسم ایجاد کرده است. از جمله این تغییرات می‌توان به رفع ابهام از تعریف جرم تأمین مالی تروریسم و توسعه دامنه این جرم، برابر دانستن شروع به جرم تأمین مالی تروریسم با مصداق تام این جرم، فراهم کردن امکان توقیف غیرقضایی اموال مشکوک به تأمین مالی تروریسم به مدت حداکثر ۲۴ ساعت، تصریح به عدم شمول عنوان جرم سیاسی بر جرایم موضوع این قانون و نیز جرم‌انگاری عدم گزارش دهی عملیات مشکوک به تأمین مالی تروریسم اشاره کرد (صبوری پور و علی‌پور، ۱۳۹۷: ۱۴۲).

۲-۳-۲. مقابله با فقر و محرومیت

مجلس شورای اسلامی با توجه به راهبردها و سیاست‌های ملی ابلاغی از سوی رهبری، به ویژه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و چشم‌انداز بیست ساله توسعه ایران تحت عنوان «سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، تلاش‌های گسترده‌ای برای قرار دادن توسعه پایدار در کانون راهبردها و برنامه‌ریزی‌های ملی، به ویژه در برنامه پنجم و ششم توسعه کشور انجام داده است. این برنامه‌ها تاکید خاصی بر فقرزدایی، بهداشت و رفاه، سازگاری با تأثیرات شدید تغییرات اقلیمی و توسعه اقتصادی پایدار دارند. برنامه‌های مذکور بر این اساس در مجلس به طور کامل مورد بررسی، بازبینی و تصویب قرار گرفته و در همه موارد، فقرزدایی جزء اهداف اساسی و اولویت‌های کشور بر اساس چشم‌انداز توسعه و تعلیم اسلامی بوده است. به طور مثال کمیته امداد امام خمینی از طریق سرمایه‌های کوچک مردم و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مختلف از جمله در تولید محصولات اساسی و راهبردی، نوسازی و توسعه باغها، ایجاد بنگاه‌های زودبازده، جلب مشارکت و سازماندهی گروه‌های مردمی و فراهم کردن امکان حضور فعال آنها در فعالیتهای اقتصادی در توسعه کارآفرینی تأثیرگذار بوده است. میزان حمایت کمیته امداد در شکل‌گیری بسترهای مالی و اقتصادی توسعه کارآفرینی در روستاهای سیستان و بلوچستان به عنوان یکی از مناطق محروم در جدول زیر مورد بررسی قرار گرفته است:

تعداد روستاها و تعداد خانوار مورد حمایت کارآفرینی (طرح خودکفایی) در منطقه سیستان

نام شاخه	تعداد روستاهای مورد حمایت	تعداد خانوار طرح خودکفایی	تعداد افراد بیمه شده	تعداد کارکنان	موارد عمران ممکن مددجو	
					احداث و خرید	تعمیر و تکمیل
پشت آب	۱۱۶	۸۶۷	۰	۲۱	۳۰	۲۴
زابل	۰	۱۲۴۸	۸۰۱۷	۳۱	۰	۹۰
زمک	۱۶۷	۱۳۵۰	۰	۳۲	۱۱	۱۴۱
هیرمند	۲۳۱	۱۲۰۹	۰	۲۳	۱۸	۱۵۷
شیب آب	۱۲۳	۱۱۲۴	۰	۲۲	۲۷	۲۰۱

منبع: کمیته امداد، ۱۳۹۱

۳-۲ ایجاد ثبات اقتصادی

بر اساس یک نگرش کلی به تحولات خاورمیانه می‌توان گفت ریشه بسیاری از ناامنی‌ها، از جمله ظهور پدیده تروریسم در این منطقه بیشتر ناشی از توسعه نیافتگی اقتصادی است. در واقع توسعه نیافتگی اقتصادی و نبود ثبات اقتصادی زمینه‌ساز رشد گروه‌های بنیادگرا و تروریستی در خاورمیانه شده است. این ضعف داخلی کشورهای منطقه، زمینه دخالت قدرت‌های فرامنطقه‌ای در امور داخلی کشورهای منطقه را فراهم کرده و به پیچیدگی بیشتر شرایط دامن زده است. البته در این راستا، بی‌تردید وجود دولت‌های رانتیر و اقتصادهای مشابه که عمدتاً به درآمد نفت متکی هستند، مانع بزرگی برای توسعه و ثبات اقتصادی خواهد بود (ایمانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۱). ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین کشورهای منطقه تلاش‌های گسترده‌ای برای ایجاد ثبات اقتصادی و همچنین کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی کرده است. اجرای شش برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی و تاکید بر اقتصاد مقاومتی جهت کاهش وابستگی به خارج گام‌های موثری در این زمینه بوده، هر چند هنوز تا دستیابی به هدف رسیدن به اقتصاد باثبات و پایدار راهی طولانی برای پیمودن وجود دارد اما همین تحولات نقش قابل ملاحظه‌ای در کاهش گرایش به گروه‌های تروریستی، به ویژه در مناطق مرزی کشور داشته است.

۴-۳-۲. بهبود فضای کسب و کار

بازتاب تمرکز بر آثار مالی تروریسم در ایران توجه به امنیت اقتصادی در سطوح عالی سیاست‌گذاری بوده است. دسترسی به چگونگی واکنش کسب و کارها به عملیات تروریستی بسیار محدود است. از سوی دیگر کمتر اقتصادانی به مسئله تروریسم و اثر آن بر کسب و کارها پرداخته است. اما حتی بر مبنای بدیهیات هم می‌توان درک کرد که تروریسم به مردم هزینه تحمیل می‌کند و امنیت اقتصادی جامعه را تحت تاثیر قرار می‌دهد و این هزینه‌ها را می‌توان به دو دسته هزینه‌های کوتاه‌مدت و هزینه‌های بلندمدت تقسیم کرد. تروریسم رشد و توسعه اقتصادی را در بلند مدت تحت تاثیر قرار می‌دهد، اما کسب و کارها معمولاً در کوتاه‌مدت مجبور به پرداخت هزینه‌های بیشتر می‌شوند. در واقع نقشی که تروریسم در کاهش ثبات محیط کسب و کار و قدرت اقتصاد جهانی داشته بسیار قابل توجه می‌باشد و توانایی تاثیرگذاری منفی بر صنایع مختلف از جمله توریسم، هوانوردی، خرده‌فروشی و ... را در سطح جهانی دارد (پاداش و خداپناه، ۱۳۹۶: ۱۶۴). جمهوری اسلامی ایران در این زمینه تلاش‌هایی، به ویژه در مناطق محروم کرده، اما واقعیت این است که این تلاش‌ها کافی نبوده و مانع از جذب برخی افراد و گروه‌ها به ویژه در مناطق مرزی به گروه‌های تروریستی نشده است.

۵-۳-۲. افزایش سرمایه‌گذاری

مستولان عالی رتبه ایران بارها بر سرمایه‌گذاری در نقاط محروم کشور تاکید کرده‌اند. آنها نیز مانند بسیاری از کارشناسان معتقدند کاهش فقر و محرومیت بر توفیق نیافتن و جلوگیری از رشد گروه‌های تندرو و تروریستی در منطقه تاثیر بسیاری دارد؛ زیرا گروه‌های تندرو و تروریستی که اغلب از حمایت‌های مالی خارجی برخوردارند، بخش‌های محروم و فقیر را محل خوبی برای تبلیغ تفکرات سلفی خود می‌دانند تا با وعده‌های جذاب مالی، جوانان این مناطق را به خود جذب کنند. البته فشارهای بین‌المللی و تحریم در سال‌های اخیر نقش قابل توجهی در کاهش سرمایه‌گذاری خارجی در ایران داشته و حتی به دلیل تیره و مبهم کردن چشم‌انداز اقتصاد ملی زمینه کاهش سرمایه‌گذاری داخلی را نیز فراهم کرده است. در چنین شرایطی قاعدتا مناطق محروم و مرزی در اولویت قرار نمی‌گیرند و به دلیل عدم اشتغال‌زایی در این مناطق شاهد بروز مشکلات زیرساختی و معیشتی برای مردم خواهیم بود که احتمال گرایش آنها به گروه‌های تروریستی را افزایش می‌دهد. با درک این شرایط خاص دولت ایران با استفاده از اعتبارات ویژه صندوق توسعه ملی کوشیده با محور قرار دادن اشتغال روستایی، به ویژه در مناطق محروم مانع از بروز پدیده‌های امنیتی و ایجاد بستری برای فعالیت گروه‌های تروریستی شود، هر چند این تلاش‌ها هم ناکافی و محدود بوده و برای اثربخشی بیشتر باید به گونه‌ای عمل شود که زمینه برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و همچنین سرمایه‌گذاری خارجی فراهم شود (آقای، ۱۳۷۸).

۶-۳-۲. توزیع یارانه معیشتی بین اقشار آسیب‌پذیر

پرداخت یارانه از سیاست‌های اقتصادی ایران برای برقراری عدالت اقتصادی و اجتماعی در جامعه و همچنین حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان بوده است. طرح هدفمند کردن یارانه‌ها در رأس برنامه‌های تحول اقتصادی دولت در سال‌های اخیر بوده و این طرح طبقات محروم و فقیر را به صورت ویژه در کانون توجه قرار داده است. در واقع هر چند توزیع درآمد و حمایت از گروه‌های نیازمند ضامن دستیابی به رفاه اقتصادی نیست، اما برای تامین حداقل معیشت اقشار آسیب‌پذیر بسیار موثر است و می‌تواند عاملی بازدارنده در مقابل وسوسه گروه‌های تروریستی باشد. دولت ایران در اواخر سال ۱۳۸۹ مقرر کرد که برای جبران افزایش مخارج خانوارها، ماهیانه مبلغی را به صورت مستقیم به افراد پرداخت نماید. در این رویکرد هدفمندی یارانه‌ها به این معنا است که یارانه بایستی به افراد با درآمد پایین تعلق گیرد (ریاحی و سلطان‌آبادی، ۱۳۹۶: ۹۷). این طرح از آن زمان تاکنون اجرا شده، اما در مورد اثربخشی آن ابهامات و انتقادات زیادی مطرح شده است.

۲-۴. راهبردهای فرهنگی-اجتماعی

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک موجودیت فرهنگی-ایدئولوژیک همواره نگاه خاصی به مسائل فرهنگی-اجتماعی داشته است و حوزه مقابله با تروریسم نیز از این قاعده مستثنی نبوده است. راهبرد فرهنگی-اجتماعی مقابله با تروریسم ایران هم به صورت سلبی و هم به صورت ایجابی در صدد مواجهه با این موضوع بوده است که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۲-۴-۱. کاهش جاذبه

عضویت ایرانی‌ها در گروه‌های تروریستی، پدیده نادری است و به جز کسانی که در مقطعی فریب سازمان مجاهدین خلق (منافقین) را خوردند و تعدادشان به چند هزار نفر هم رسید، تاکنون گرایشی از سوی مردم ایران به سمت گروه‌های تروریستی وجود نداشته است. با این حال در سال‌های اخیر، تعدادی هر چند اندک از ایرانی‌ها جذب گروه‌های تروریستی شده‌اند و حتی بعضی از آنان، سر از برخی گروه‌های تروریستی در کردستان، سیستان و بلوچستان و خوزستان در آورده‌اند. آنان که عضو این گروه‌ها می‌شوند، عمدتاً دو گروه‌اند: یا فریب شعارهای ایدئولوژیک آنها را می‌خورند (مانند آن تروریستی که فکر می‌کرد بعد از عملیات انتحاری، ناهار را با رسول الله "ص" خواهد خورد!) یا جذب پول‌هایی می‌شوند که سازمان‌های تروریستی به اعضای خود می‌دهند. با این اوصاف کار فرهنگی، حداقل برای آگاه‌سازی گروه اول لازم است. در این راستا فعالیت‌هایی توسط صدا و سیما، بسیج و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، به ویژه در مناطق مرزی صورت گرفته که به هیچ وجه کافی و اثربخش نبوده و مستلزم برنامه‌ریزی دقیق و گسترده است.

۲-۴-۲. آگاهی‌بخشی

از جمله مواردی که در رابطه خطر تروریسم داعش مطرح است آسیب زدن به ایمان و اعتقادات مردم است که در سخنرانی‌های حاج قاسم سلیمانی نیز بارها مورد تأکید قرار گرفته است. در واقع به گفته او با چاقو سر بردن و فریاد الله اکبر سر دادن خطر بزرگی است و اگر کسی، مردم را نسبت به این معضل آگاه نکند و برای رفع آن تلاش نکند در مصیبت آینده سهیم خواهد بود. آگاه کردن مردم جهان نسبت به ماهیت گروه تروریستی داعش از طریق شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی و شبکه‌های اجتماعی نمونه‌ای دیگر از اقداماتی است که بارها به منظور آگاهی‌بخشی به مردم پخش و منتشر شده است. همچنین پخش مصاحبه‌های افرادی که عضو داعش شده و دستگیر شده‌اند در صدا و سیما و سایت‌های داخلی نقش موثری در زمینه آگاه‌سازی مردم داشته و جزئی از راهبرد فرهنگی-اجتماعی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با داعش محسوب می‌شود.

۳-۴-۲. تقریب مذاهب و ادیان

هفته وحدت اسلامی یا هفته وحدت در ایران به فاصله میان ۱۲ ربیع‌الاول که سالگرد ولادت حضرت محمد، پیامبر اسلام بنا بر روایات اهل سنت است تا ۱۷ ربیع‌الاول که تاریخ ولادت او بنا بر روایات موجود در شیعه است، گفته می‌شود. ایده شکل‌گیری هفته وحدت برای اولین بار پیش از انقلاب به پیشنهاد سید علی خامنه‌ای در سیستان و بلوچستان مطرح و اجرا شد. پس از انقلاب نیز به پیشنهاد حسینعلی منتظری و موافقت و فرمان امام خمینی رهبر انقلاب اسلامی ایران، این بازه زمانی به عنوان هفته وحدت نام‌گذاری شد. گرچه اعلام هفته وحدت بیشتر ارزش نمادین دارد، اما به هر حال ترویج این ایده بدون تاثیر هم نبوده و منجر به اقداماتی در راستای تقریب مذاهب اسلامی شده و طبعاً به همان میزان هم می‌توان از آن به عنوان راه حلی برای مقابله با تروریسم انتظار داشت (الویری و پیروزمند، ۱۳۸۷). جمهوری اسلامی در راستای کاهش اختلافات عقیدتی میان مذاهب اسلامی و مقابله با گرایش‌های مذهبی افراطی سازمانی با عنوان «مجمع تقریب مذاهب اسلامی» تأسیس کرده است. این سازمان برنامه‌های متعددی مانند اجلاس فعالان احزاب سیاسی جهان اسلام را برگزار می‌کند.

۴-۴-۲. فرهنگ‌سازی توسط مطبوعات و رسانه‌ها

در حمله داعش در سال ۱۳۹۶ به مجلس شورای اسلامی و حرم امام خمینی (ره) شبکه‌های بین‌المللی در ساعت‌های اولیه به پوشش زنده حملات تروریستی تهران پرداختند. سی‌ان‌ان برنامه عادی خود را قطع کرد و اخبار و تصاویر این حادثه را پوشش داد. رویترز، گاردین، الجزیره، بی‌بی‌سی، یورو نیوز، سی‌ان‌ان، ایندپندنت، یواس‌ای تودی، دیلی اکسپرس، راشا تودی و واشینگتن پست از جمله رسانه‌ها و شبکه‌های خبری بودند که به پوشش لحظه به لحظه از آخرین تحولات این حادثه در ایران می‌پرداختند. وب سایت روزنامه واشینگتن پست آمریکا در گزارشی درباره حوادث تروریستی در تهران نوشت: این حملات تروریستی دو محل نمادین در قلب سیاسی ایران را هدف گرفته است. ایران پیش از این نیز شاهد برخی حملات تروریستی بوده، اما این نخستین بار است که پایتخت امن این کشور این‌گونه مورد حمله تروریستی قرار می‌گیرد. العالم و پرس‌تی‌وی اولین شبکه‌های صدا و سیمای ایران بودند که به پخش تصاویری از حادثه تروریستی در مجلس و آرامگاه امام خمینی اقدام کردند. این در حالی است که شبکه خبر به پخش تصاویر زنده از صحن علنی مجلس، رویکرد آرامش‌بخشی به مخاطبان را در دستور کار قرار داد و در زیرنویس‌های این شبکه هم این رویکرد به وضوح دیده می‌شد. همچنین با گذشت حدود سه ساعت از حادثه حمله تروریستی به ساختمان مجلس و آرامگاه امام خمینی، شبکه خبر با درج زیرنویس‌هایی مانند، نمایندگان ملت کار عادی خود را ادامه می‌دهند و در حال بررسی دستور جلسه امروز هستند و مسئولان نظامی و امنیتی تأکید کردند که اوضاع تحت کنترل است را به طور مداوم تکرار می‌کرد. شبکه‌های سراسری هم در رویکردی متفاوت از شبکه‌های خبری صداوسیما تا بخش خبری ساعت ۱۴ شبکه یک سیما، به هیچ عنوان به این خبر نپرداختند. عملکرد

صدا و سیما که به سکوت تلویزیون در مقابل این حادثه بزرگ در پایتخت ایران منجر شد مورد انتقاد شدید رسانه‌های مکتوب و سیاستمداران و فعالان رسانه‌ای قرار گرفت. البته نقش صدا و سیما و مطبوعات فقط به همین حادثه محدود نمی‌شود و در این زمینه شاهد فعالیت‌های دیگری نیز بوده‌ایم که شاید مهم‌ترین آن ساخت فیلم و سریال، به ویژه سریال پرمخاطب پایتخت، برای آگاهی‌بخشی عمومی در مورد ماهیت داعش و فعالیت‌های آن بوده است.

نتیجه گیری

در این پژوهش رویکردها و راهبردهای ایران در مقابله با گروه تروریستی داعش مورد بررسی قرار گرفت. بررسی‌ها حاکی از آن است که در رابطه با رویکرد نظامی- دفاعی راهبردهای ایران موثر و سازنده بوده و هر زمان و در هر مکانی که نیاز بوده از این راهبردها علیه نیروهای تروریستی اقدام نظامی چه به صورت هوایی و چه به صورت زمینی انجام شده است. اما در رابطه با راهبردهای سیاسی- دیپلماتیک، ایران برای مبارزه با گروه‌های تروریستی نه تنها اولویت خود را پیوستن به ائتلاف بین‌الملل قرار نداده، بلکه راه موثر را مستقل عمل کردن یا ائتلاف با روسیه در کنار عراق و سوریه دانسته است. همچنین در این راستا احترام به حقوق دیگر ملت‌ها و پرهیز از مداخله در امور دیگر کشورها را مورد توجه قرار داده است. در حوزه اقتصادی- مالی ایران ضمن تصویب لایحه مبارزه با تأمین مالی تروریسم و مبارزه با پولشویی، تلاش‌هایی برای پیشبرد توسعه اقتصادی و دستیابی به ثبات اقتصادی انجام داده که به دلیل فشار و تحریم خارجی چندان مطلوب نبوده و به نتایج مناسبی نرسیده است. در حوزه فرهنگی- اجتماعی نیز اقدامات ایران به آگاهی‌بخشی عمومی از طریق پخش مصاحبه‌های افراد دستگیر شده عضو داعش، ساخت فیلم و سریال، تلاش برای تقریب مذاهب و اقوام در راستای حفظ وحدت و انسجام ملی و فرهنگ‌سازی توسط رسانه‌ها و مطبوعات معطوف شده است. مهمترین بعد مقابله با داعش بعد نظامی بود که علاوه بر انگیزه‌های سیاسی، تحت تاثیر اعتقادات مذهبی قرار داشت. موضوع دفاع از حرم‌های مطهر خاندان اهل بیت علیهم السلام به ویژه حرم حضرت زینب به عنوان پیام رسان واقعه کربلا باعث تقویت رویکرد و راهبردهای نظامی گردید و پیروزی بر داعش را به عنوان یکی از نقاط درخشان کارنامه نظام جمهوری اسلامی رقم زد.

منابع:

- آقایی، علی اکبر (۱۳۷۸)، «جوانی جمعیت و خشونت»، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، شماره ۵ و ۶.
- اشرف نظری، علی و عبدالعظیم السیمری (۱۳۹۴)، «بازخوانی هویت دولت اسلامی در عراق و شام (داعش): فهم زمینه‌های فکری و سیاسی - اجتماعی»، **فصلنامه علوم سیاسی**، سال هفدهم، شماره ۶۸.
- افتخاری، اصغر و علی شبستانی (۱۳۹۰)، «راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم»، **فصلنامه آفاق**، سال چهارم، شماره ۱۲، صص ۳۶-۵.
- الویری، محسن و علیرضا پیروزمند (۱۳۸۷)، «تعیین سیاست‌های همگرایی بین مذاهب رسمی کشور»، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، کارگروه مدیریت کلان دستگاه‌های فرهنگی.
- ایرنا (۱۳۹۸)، «الحشد الشعبی یک طرح تروریستی علیه زائران ایرانی را خنثی کرد». قابل دسترس در: <https://www.irna.ir>.
- ایسنا (۱۳۹۶)، «بازتاب حمله موشکی ایران به داعش در رسانه‌های جهان». قابل دسترس در: <https://www.isna.ir>.
- ایمانی، همت، فرشید دیلمقانی و حدیث روشنی (۱۳۹۷)، «رهیافت چندجانبه‌گرایی؛ رویکردی کارآمد برای مبارزه با تروریسم در جهان اسلام (با تأکید بر همکاری ایران، ترکیه، مصر و عربستان)»، **فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام**، سال هفتم، شماره ۲، صص ۸۷-۱۱۴.
- بصیری، محمدعلی، زهرا آقامحمدی و احسان فلاحتی (۱۳۹۵)، «بسترهای شکل‌گیری و تداوم تروریسم در خاورمیانه مطالعه موردی داعش در عراق و سوریه»، **فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام**، دوره ۵، شماره ۳، صفحات ۵۱-۷۱.
- پاداش، حمید و بهمن خداپناه (۱۳۹۶)، «تحلیلی از شیوع تروریسم منطقه‌ای و تاثیر آن بر محیط کسب و کار در ایران»، **فصلنامه مجلس و راهبرد**، سال بیست و پنجم، شماره ۹۴، صفحات ۱۴۹-۱۷۸.
- توکلی، سعید (۱۳۹۱)، «راهبردهای تروریسم»، **فصلنامه آفاق امنیت**، سال پنجم، شماره ۱۶، پاییز ۱۳۹۱.
- ذوالفقاری، مهدی و ایمان خسروی (۱۳۹۵)، «تحرك بخشی به دیپلماسی دفاعی در پرتو فرصت‌ها و تهدیدات برنامه اقدام سازمان ملل و تاثیر آن بر امنیت نظامی و دفاعی جمهوری اسلامی ایران»، **فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل**، دوره ۱، شماره ۲۲، صص ۱۰۱-۱۲۷.
- ذوالفقاری، مهدی و ابوذر عمرانی (۱۳۹۶)، «تاثیر ظهور داعش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، **پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام**، شماره ۲۳، صص ۱۶۹-۱۷۵.
- رستمی، محمدرضا (۱۳۹۴)، «جریان‌ات افراطی و تکفیری در منطقه و راه کارهای مقابله با آنها با توجه به نقش خاورمیانه ای روسیه»، **فصلنامه سیاست خارجی**، سال بیست و نهم، شماره ۱، صص ۹۷-۱۲۲.
- ریاحی، وحید و ملیحه سلطان آبادی (۱۳۹۶)، «اثرات اقتصادی هدفمندی یارانه ها بر معیشت خانوارهای روستایی شهرستان خوشاب»، **فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی**، جلد ۷، شماره ۲۳، صص ۹۵-۱۱۲.

- زارعی، بهادر، کیومرث یزدان‌پناه و علی زینی‌وند (۱۳۹۰)، «بررسی گفتمان‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۱، صص ۴۵-۶۴.
- صالحی، جواد و کامران رحمانی (۱۳۹۱)، «مقایسه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی در قبال عراق پس از سقوط صدام»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، دوره ۳، شماره ۱۰، صص ۶۱-۷۱.
- صوری‌پور، مهدی و شیما علی‌پور (۱۳۹۷)، «پیشگیری از تروریسم از طریق مبارزه با تأمین منابع مالی»، فصلنامه دیدگاه حقوقی قضایی، دوره ۲۴، شماره ۸۴، صص ۱۲۵-۱۴۶.
- محمدنیا، مهدی (۱۳۹۷)، «بازخیز مجتمع نظامی-صنعتی: بحران آفرینی و جنگ علیه تروریسم بین‌الملل»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸.
- مینایی، حسین (۱۳۹۴)، «تهدیدها و فرصت‌های داعش برای جمهوری اسلامی ایران»، مرکز بین‌المللی مطالعات صلح. قابل دسترس در: <http://peace-ipsc.org/fa/>
- نظامی‌پور، قدیر، مهدیه شادمانی و منیژه اخوان، (۱۳۹۵)، «ارزیابی چگونگی راهبرد نوین مستشاری ایران در مقابله با گروه‌های تکفیری در سوریه»، پژوهش‌های حفاظتی امنیتی، دوره ۵، صص ۱-۲۲.

لاتین:

- Alzahrani, Yahya (2014), "Gulf Union; Imperative or Elective? in Gulf Cooperation Councils; Challenges and Prospects", Allazeera Center for Studies.
- Zarif, Mohammadjavad (2016), "How to Handle the Enabling Conditions for Extremism and Terrorism", **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol. 7, No. 1, Winter-Spring 2016: 5-20.